

Ничия земя

в-к „Капитал“ Брой 42, 17 октомври 2008 г.

Българо-френската група "Следа" поставя на дневен ред проблема за изоставените паметници с един по-артистичен и динамичен подход

Паметниците в България са много и навсякъде около нас, по паркове и крайни квартали, в центъра на всеки български град, в гънките на горда Стара планина. Някои са огромни и смразяващи дъха с размерите си, а други - не толкова внушителни, но пък с постоянно присъствие в градската среда.

След шейсетте години на миналия век модата е да се изграждат цели монументални комплекси - паметникът "1300 години България" пред НДК, дом-паметникът на връх Бузлуджа, парк-паметникът на българо-съветската дружба във Варна, Братската могила в Пловдив, 1300 години България в Шумен...

Сега, в посткомунистическия период, паметници все още се откриват, с венци и на колене, от президенти и министри (наскоро бяха тържествено осветени "Паметник на граф Игнатиев" в Докторската градина и "Паметник на опълченците" зад Военния клуб в София). И всички те независимо от времето са еднакви в едно - вдигат се, за да подхранват изкуствено някаква национална гордост. А когато не се получи, пробваме гузно да ги изтрием - с гръм и трясък, както се случи с мазволя на Георги Димитров или тихомълком, като спираме да ги забелязваме и така ги осъждаме на забравя и саморазрушение. Или пък както се случи с Паметника на Съветската армия - младите го "опитомиха" и така вече е по-известен като "паметника на баба Яга" (заради бирарията зад него) - място за срещи, пиене, пушене, скейтборд и ролери.

А всъщност

Идеята на паметниците

е, че те съхраняват памет - независимо дали с положителни, или негативни препратки, която свързва хората от миналото с тези от настоящето, после с тези след тях... Те разказват истории, от които понякога побиват тръпки или пък човек го хваща срам, но това са случки и факти, които трябва да се помнят, за да не се повтарят. На най-централната улица в Западен Берлин мемориалната църква "Кайзер Вилхелм" до ден днешен стои с разрушен купол още от бомбардировките през 1943 г. и това не е случайно. След Втората световна война поляците също сериозно обмислят идеята да оставят столицата си Варшава с разрушените от бомбите сгради, за да остане спомена за ужаса и безумието.

В момента т.нар. монументални знаци в България не се стопанисват от никого, няма институция, която да се осмели да се ангажира със съдбата им. А политиците все още не могат да решат каква позиция да заемат спрямо своето близко минало - страхуват се да го отрекат (заради гнева на част от електората), но се страхуват и да го признаят (заради параноята, че е тоталитарно обременено). Затова сигурно и Министерството на културата води на списък соцмонументите под обобщеното и безпристрастно название "паметници след Втората световна война" и от години не може да намери критерий, по който да ги класифицира. Общината също не желае да се обвързва с позиция и конкретни решения. За държавата тези огромни пространства просто не съществуват.

Гилдията на архитектите също не припознава въпросните гигантски конструкции като част от градската среда. Преди две години преподаватели в УАСГ отхвърлят дипломна работа, посветена на Бузлуджа, защото не смятат монумента за архитектурна творба. След дълги колебания в изпитната комисия, в крайна сметка дават на студентката званието архитект.

Проектът "Следа"

Така, докато всеки друг квадратен сантиметър от града се купува за космически суми и се застроява на мига, към соцмонументите няма интерес. Изоставени и обругани, те продължават да заемат централна и обикновено ключова част от градските пространства. Може би вече е дошъл моментът обаче да се помисли по нов начин за тяхното значение и съществуване и да се потърси адекватен начин за новото им битие в така или иначе свръхпрезастроените градски ширини. Това осъзнават хората около проект "Следа" - група архитекти и хора на изкуството, част от които пребиваващи в момента във Франция. Те се вълнуват от промененото значение на паметниците, от историята, която носят, както и от пространството, което заемат.

"Занимавам се с обществена архитектура във Франция, където съм родена. Прави ми впечатление как тук общественото пространство се усвоява много по-различно в сравнение със Западна Европа. В България символът на социализма се реализира основно в тези монументи, в Букурещ акцентът са огромните внушителни сгради... Много ми е интересен фактът, че и днес у вас продължават да се строят паметници, те са навсякъде, във всеки град, дори и в по-малките, и в планината... и са много внушителни. Това нещо не се разбира от хора, които не са оттук," разказва Анаис Лъбоа, ландшафтен архитект. Боряна Парушева, която от години живее в Лион и работи като архитект, я допълва с важното разяснение, че във Франция паметници вече не се строят, защото съвременното общество има по-ефимерни възприятия, живее много по-динамично и има друго усещане за време. Затова и подобни дълготрайни символи не могат да се кодират вече по-същия начин, както преди половин век. Търсят се други измерения, по-ефимерни знаци (като арт инсталации или сгради), които да могат адекватно да се осмислят от съвременните хора. "Тоталната липса на проект за бъдещето на монументите в България - преустройство или разрушаване - е очевидно. Тези обекти са показател за лутането на едно общество, търсещо ориентири за своята идентичност", казва още Боряна.

Целта на "Следа" е да постави въпроса на дневен ред, да срещне различните гледни точки - на архитекти, политици, културолози, социолози, историци, философи и обикновени граждани, в един обществен дебат, да разбере какво мислят за тяхното бъдеще различните хора. Или "всеки да остави своята следа върху платформата за действие спрямо тези паметници". Да намери отговор на въпроса възможно ли е и как тяхното интегриране в социалното и културното пространство на съвременния град. Групата е убедена в потенциала на монументите, който обаче трябва да се осмисли и насочи от хората, които живеят с тях - "като архитектурни и урбанистични творби, културни феномени и съставни части от градския пейзаж".

С малко реставрация част от паметниците могат да запълнят зеещи вакууми в нашето обществено пространство - музей на съвременното изкуство е най-дразнещата липса. Нямаме и музей на лагерите, и музей на комунизма, а това е част от историята ни, без която няма как да продължим. За всеки отделен паметник трябва да има отделна интерпретация и конкретен проект. Със сигурност обаче всички те имат потенциал заради мащаба и локацията си.

С няколко артдопълнения от художници и хора на изкуството монументите

едновременно могат да останат и да бъдат своеобразно ресимволизирани и приобщени към съвременния ритъм. Така те ще освежат и осмислят средата ни, крайно обедняла откъм модерни инсталации и мислене. Открити места за забавления, спорт и партита също стават все по-оскъдни в градовете ни, преливащи от коли, паркинги, молове и строителни площадки. Разрушаването на монументите е по-скоро провален опит за изтласкване на комплекси от миналото, но не и решение. Запазени, но с обяснителна плоча (идея на Йордан Ефтимов), която разказва как и защо са построени, с какви ресурси - финансови и човешки, в какъв политически момент, те ще направят комунизма мислима част от колективното ни минало, което да приемем, ще разграничат този период от настоящето и ще ни помогнат да продължим живота си.

За "Следа"

Целта на "Следа" е да срещне различните гледни точки за бъдещето на паметниците - на архитекти, политици, културолози, социолози, историци, философи и обикновени граждани. След дебатите, които ще се случат на 24 октомври в Червената къща, "Следа" представя и една фотографска изложба с експресивния поглед към монументите на няколко известни автори (Надежда Юркова, Борис Мисирков & Георги Богданов, Александър Йорданов, Никола Михов и Красимир Умарски, Марко Крожак).

С подкрепата на общините "Следа" смята да организира партита на открито, арт прояви, пърформанси, прожекции - всичко това около или в някои от монументалните паметници в страната, с които да стигнат до артистите във всеки град. Идеята е да се привлече вниманието на местната общественост, да провокират някакви прагматични решения от полза за хората, които живеят там. Ако има някакви залежали проекти за актуализирането им, да не са само на хартия, да се чуе за тях и да се активират. Повече за проекта "Следа" на www.project-trace.com